

ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԿԻՆԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ

Ե.

ԽՈՐՀՈՒՐԿ ԱՍՏՈՒԱԾՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ

ԾՆՆԴԵԱՆ ՔԱՐՈՋ ՄԸ

ԹԱՐԵՑԻՇԱՏԱԿ

ԴՈՒՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ ՍՐԲԱԶԱՆԷ

1936

ՏՊԱՐԱՆ ԴՊՐԵՎԱՆՈՒՅ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ԿԻՆԻԿԻՈՅ

ԱՆԹԵԼԻԱՍ - ԼԻՐԱՆԱՆ

241.1

17-99

297.7
7-99

1 6 OCT 2009

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԿԻՆԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ

Ե.

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԱՍՏՈՒԱԾՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ

ԾՆՆԴԵԱՆ ՔԱՐՈՋ ՄԸ

ԲԱՐԵՅԻՇԱՏԱԿ
ԴՈՒՐԵԱՆ ԵՂԻՇԷ ՍՐԲԱԶԱՆԷ

1936

ՏՊԱՐԱՆ ԴՊՐԵՎԱՆՈՒՅ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ԿԻՆԻԿԻՈՅ
ԱՆԹԻԼԿԱՍ - ԼԻԲԱՆԱՆ

04 APR 2013

5263

0CT 2009

ՆՇՈՅԼ ՄԸ

Կաթողիկոսարանիս կողմէ հրատարակուած ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՄԱՏՆԱԴԱՐԱՆԻՆ այս երդ գրքոյկը կազմեցինք երուսաղէմի բարեյիշատակ Պատրիարք Եղիշէ Արքեպս. Դուրեանի այն հոգեշունչ յօդուածներէն, զորս գրեց մեր խնդրանքով, Ծննդեան Տօնին առթիւ, ՍԻՈՆ Ամսագրին մէջ (Բ. Տարի, 1928, Թ. 1-6) երբ մենք կը խմբագրէինք զայն:

Մեր կրօնական գրականութեան մէջ ապրող և մտածել տուող էջեր են ասոնք, Գարող մը լուսալիւր բովանդակութեամբ, և կ'արժէ որ անրիժ հաւատքի և լուրջ մտքի տէր մարդիկ ստէպ կարդան զայն:

Կրօնագիտութիւն, պատմութիւն, բարոյական աստուածաբանութիւն, փիլիսոփայութիւն, Դուրեանը բարացուցող բանաստեղծական թռիչք՝ զմայլելի հայերէնով մը, — այս բոլորը գրելու և խօսելու արուեստին օժութիւնը կը ծաւալեն ամբողջ Գարողին վրայ, հմայքի մը քաղցրութեամբ գրաւելով հոգիդ:

Ահա՛ թէ ինչո՞ւ համար ուղեցինք աւետարանական այս ծածկեալ գանձը, այս թանկագին մարգարիտը յեռու մեր ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՄԱՏՆԱԴԱՐԱՆԻ շարքին վրայ:

Առէ՛ք, կարդացէ՛ք:

ԲԱԿ

1936 Յունուար
Կաթողիկոսարան
Անթիլիաս—Լիբանան

3895-89

ԱՍՏՈՒԱԾՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Ա. ԾՆՆԴԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌՅԻԻ

Աստուածապաշտութիւնը կրօնական
այն զգացումն է որ բարեպաշտական
պարտականութիւններու հետ գրեթէ կը
նոյնանայ հաւատացեալին մէջ, ու կու
տայ անոր յայտնի գնացք մը՝ իր աս-
տուծոյն հաւասար պաշտելու ինչ որ
բարի է միանգամայն և աստուածային։
Այդպիսի պաշտամունքի առարկան կ'ըլլայ
ինքնին՝ Աստուծոյ և մարդոց սէրն ընդ-
հանրապէս. և ո՛րեւէ օտարոտի նկա-
տում չի՛ հաշտուիր այդ մաքուր և ան-
շահախնդիր ողջմտութեան հետ։ Ճշմա-
րիտ Աստուածապաշտութիւնը ո՛չ անահա-
ւատութիւն մըն է և ո՛չ ալ սակարկու-
թիւն մը՝ անձնական արժանիքներ ըս-
տեղծելու համար հո՛ն ուր կը պակսին
անոնք. այլ է՛ այն՝ ինչ որ աւանդական
կամ տափակ կանոնապահութենէ մը
անդին կ'անցնի ու կը ներշնչէ մարդուն
հետեւիլ հոգեկան այն խորհրդաւոր բե-
րումներուն՝ որոնք, առանց զինքը զըր-

կելու երկրաւոր կեանքի մը իրական պահանջումներէն, մօտ կը տանին Աստուծոյ պաշտամունքին, և ա՛յդ է անշուշտ որոշ հայեցողութիւնը Պօղոս Առաքեալին՝ երբ «մեծ շահավաճառ» կը կոչէ Աստուածապաշտութիւնը և կը համարի զայն «օգտակար ամէն բանի» (Ա. Տիմ. 2. 6. Դ. 7.):

Պէտք է ընդունիլ սակայն՝ որ քրիստոնէական հրահանգներով, բարի գործերով, անկեղծ համոզումներով շինուած աստուածապաշտութիւնը բովանդակութիւնը չէ՝ նոյնին, այլ հարկ է ունենալ աւելի բան մը՝ որ բուն խորհուրդն է աստուածապաշտութեան: Առաքեալը իր միեւնոյն թողութիւն մէջ՝ զոր վերը յիշատակեցինք՝ նոր յայտնութիւն մըն ալ կուտայ մեզի, հասարակօրէն իմացուած աստուածապաշտութիւնը վերածելով իր բարձրագոյն իմաստին, և հրաւիրելով զմեզ որ գիտնանք ըմբռնել անոր խորհուրդը կամ խորութիւնը:

Արդ՝ եթէ հաւատացեալ մը հարցնէր մեզի՝ թէ ո՞րն է աստուածապաշտութեան խորհուրդը, պիտի յանձնարարէինք իրեն՝ կարգաւ Ս. Գիրքին սա համարը (Ա. Տիմ. Գ. 16):

«Ան որ մարմնով երեւեցաւ
Արդարացաւ հոգիով.
Զինքն հեռակները տեսն,
Քարոզուեցաւ ազգերու.
Աշխարհ իրեն հաւատաց.
Ու վերացաւ փառքերով»:

Այս տողերուն մէջ՝ որ ըստ յոյն բընագրին ևս երգի մը յօրինուածքն ունին՝ հաւատացեալը պիտի գտնէ աստուածապաշտութեան խորհուրդին խտացումը, որ խտացումն է միանգամայն Յիսուսի պատմական և փրկագործական կեանքին: Կրնանք դիտել տալ հոս՝ որ Խաչի անարգանքն ու մահուան արհաւիրքը տեղ չունին այդ ստիքերուն մէջ, որպէս թէ երգիչը ուզած ըլլար ըսել մեզի. Յանձն Աստուծոյ, զուարթ ու հոգեզմայլ ներշնչումը գերազոյն պէտք մըն է բարեպաշտ քրիստոնէին համար, վասնզի աստուածապաշտութեան խորհուրդըն է որ թեւաւոր վերելքով մը կը տանի կը հանէ զինքը երկրէն գէպի երկինք, հանդիսատես ընելով «մարմնով» երեւցող աստուծոյ մը զօրութեանը՝ որ յաւիտենական փառքերու մէջ կը ծրարուի:

Թերեւս ըսուի սակայն. Ինչո՞ւ ու-

լեմն Առաքեալը շատ անգամներով ու մեծ խանդավառութեամբ կը խօսի իր հաշի ձառը: Յայտնի է պատճառը. ան իր պաշտած Յիսուսին իրական գոյութիւնն ու կեանքի զոհաբերումը կ'ուզէր հաստատել՝ երկրագունդին վրայ. միւս կողմէն հրեայ և հեթանոս միտքերէ փարատելու համար Խաչի անողոք դայթակղութիւնը՝ ստէպ կը դառնար այդ հարցին. մինչդեռ ճշմարիտ աստուածպաշտութեան ոգին՝ Յիսուսի երեւումն ու փառաւորումը միայն պիտի սիրէր հռչակել ցնծութեամբ, մոռացօնքի տալով պահ մը անոր մարմնաւոր կեանքին արիւնոտ վախճանը՝ որ չէր կրնար չյիշեցնել անիրաւ մարդերու ոճիրն ու դատապարտութիւնը: Քրիստոնէութեան խորագգածութեան դրոշմը չի՞ կրեր արդեօք վերը մէջ բերուած նուագաւոր պատառիկը, խսկատիպ գեղօնը՝ նուիրուած մեր կրօնքի յաղթանակին. անոր մէջ ազգեր կը քարոզուին և աշխարհ կը հաւատայ Յիսուսի. բայց չարիքն ու չարերը չեն յիշուիր, ու մարդասպաններու եղեռնը ստուերած մը չի բերեր երանութեան այդ տեսիլքին: Այո՛, աստուածպաշտութեան այդ խորհուրդին ա՛նկ է՝ չխառնել ուղղակի կամ անուղղակի ա-

տելութեան ու վրէժխնդրութեան զգացում մը անհաւատ հոգիներու դէմ. և ոչ ալ դայթակղութեան խայթ մը մօտեցնել հաւատաւոր միտքին՝ որ զգըլսուած ոտք կ'ելլէ փառաբանելու իր Տիրոջ աստուածային պաշտօնն ու մեծութիւնը:

**

Հետեւելով մեր նշանակած համարի լուրաքանչիւր տողերուն, կ'ուզենք քանի մը խօսք ուղղել մեր Հայ հաւատացեալ եղբայրներուն և քոյրերուն.

Ա.

« ՈՐ ԵՐԵՒԵՑԱՒ ՄԱՐՄՆՈՎ »

Յիսուսի Ս. Ծննդեան օրուան առիթով՝ զոր քիչ օրէն պիտի տօնենք, անդրադառնանք մարդկային պատմութեան այն դրուագին՝ որ հիմն ու խարխալն է աստուածպաշտութեան մեծ խորհուրդին:

Եկեղեցին՝ հին ու մարգարէական գուշակութիւններու համաձայն՝ կը դաւանի մեր Փրկչին «մարմնով» երեւելու

իրականութիւնը, զոր կարելի չէ՝ և պիտի չըլլայ հերքել, ո՛րքան ալ յանդգնին ոմանք այլանդակօրէն ուրանալ զայն:

Կա՛յ սակայն կարեւոր կէտ մը՝ զոր պէտք է լուսարանել: Հրէական պատմութեան մէջ կրկնակ երեւոյթով կը ներկայանայ մեզի Մեսիական ակնկալութիւնը: Սպասուած Փրկիչը, շատերու համար, օժտուած պիտի ըլլար երկրաւոր իշխանութեան բոլոր հանդերձանքներովը. ան պիտի թագաւորէր քաղաքականօրէն յուսահատած հրէին ճակատագիրը վերականգնելու համար, որով և Մովսիսական եկեղեցին տիեզերական փարախը պիտի ըլլար հեթանոս ազգերուն: Միւս կողմէ, քիչերու համար թէեւ Փրկիչի մը երեւումը պիտի չետուէր անօրինակ հանգամանքով մը. ան պիտի կրնար ազատարար մը ըլլալ, ո՛չ թէ անշատ կամ սեպհական գետնի մը կամ Պաղեստինի հողին վրայ կանգնելով իր դրօշը, այլ իբրեւ մարդ՝ ա՛յնպէս ինչպէս կը ծնի ո՛ր և է մահկանացու՝ երեւելով երկրի վրայ եւ մարդոց հետ ապրելով՝ պիտի կատարէր իրեն յանձնուած փրկութեան բարոյական պաշտօնը: Այս երկրորդ ակնկալութիւնն էր որ արդարացաւ մեր Տիրոջ մարմնաւոր-

թեանն ու աւետարանած վարդապետութեան շնորհիւ, որով ընդհանուր եղբայրութեան մը բեղմնաւոր սկզբունքները քարոզութեան «ընդ ծագս տիեզերաց», և երկնաւոր Հօր մը որդիներն ըլլալու ազատութիւնը շնորհուեցաւ աւմենուն: Արդ՝ ողջամիտ հաւատացեալ մը, որուն աչքին առջեւ փայլատակող ստուգութիւն մըն է այսօր Յիսուս Քրիստոսի կատարած փրկարար գերը, շատ պէտք չունի, կը կարծենք, մի առ մի վերլուծելու ա՛յս կամ այն մարգարէին ընդ աղօտ գուշակութիւնները, գիտնալով՝ թէ դարերու հեռւորութենէն դիտուած մեսիական պատկեր մը չի կրնար համեմատուիլ այն կենդանի պատկերին հետ՝ որ Յիսուսով նկարուեցաւ: Եւ իրօք, Աւետարանն է որ կը լուսաւորէ այդ ամպամած մթութիւններն անցեալին, իր նորոգ ու պայծառ յայտնութեամբը, որուն առջեւ եսային պիտի կրնար երկուանալ պահ մը, պիտի տատամէր թերեւս ծերունին Սիմէոն, եթէ կանուխ չփակէր իր երջանիկ աչքերը, ինչպէս Յովհաննէս Մկրտիչ անդամ իր տկարացած համոզումներուն տառապանքն ունեցաւ իր բանտին մէջ:

Ներուի մեզ հոս փակակիծ մը բա-

նալ, յիշեցնելու համար՝ թէ մեսիական
աղնկալութիւններէն բոլորովին անկախ
գետնի մը ընդարձակ տարածութեանը
վրայ՝ հեթանոս աշխարհն ալ, իր կար-
գին, մարմնաւորուած աստուածներու
գոյութեան հաւատաց և պաշտեց զա-
նոնք, ինչպէս յայտնի է. և գուցէ տա-
րակուսանքի մատնուած միտք մը այդ
խառնակ պաշտամունքի նմանութիւնը
կարծէ տեսնել Յիսուս Քրիստոսի մարմ-
նաւորութեան մէջ: Մենք այդ սխալ հա-
յեցողութեան վրայ պէտք չունինք ծան-
րանալու, միայն թէ՝ հարց կուտանք
անցողակի. Մեր հեթանոս նախահայրե-
րուն — և ուրիշ բազմաթիւ ազգերու —
երկրպագած Արամազդին կամ Միհրի
խանձարուները աշխարհի ո՞ր անկիւնին
վրայ քակուեցան. ո՞վ ծնաւ զանոնք միս
ու ոսկրով. ո՞րն եղաւ անոնց զիրքն ու
կեանքը: Եթէ անոնցմէ մին «Երկինք»ն
էր և միւսը «Արեւ»ը, անո՛նց նման ու-
րիշ աստուածներ ալ լոկ անձնաւորում-
ներ եղան բնական ա՛յս կամ ա՛յն երե-
ւոյթներու կամ զօրութիւններու, և ո՛չ
թէ տիրապէս ապրող ու շնչող հոգիներ:
Ինչո՞վ ուրեմն հնար է նոյնացնել զա-
նոնք Տէր Յիսուսի հետ, որ Բեթղեհէմի
մէջ ծնաւ ճի՛շդ մեղի նման, և իր նման-

ներուն նուիրեց իր անձը, կերպարանա-
կից ընելու համար զանոնք իր փառա-
ւորեալ մարմինն: Զգուշանանք չփոթել
քրիստոնէական կրօնին իրականութիւնը
հեթանոսական իմացումներու և երեւա-
կայութեան հետ:

Յիսուսի «մարմնով» երեւելու պատ-
մութիւնը՝ զոր Մատթէոս և Ղուկաս ա-
ւետարանիչները կ'աւանդեն մեզի՝ մի-
եւնոյն առանցքը չունի: Առաջինը՝ այ-
րին կամ մսուրին վրայ կանգ առնող նո-
րանշան աստղին տակ՝ որուն կը հետե-
ւին ընծայաբեր մոգերը՝ վրդովեցուցիչ
տեսարան մը կը պարզէ մեր աչքին,
հաւատարմօրէն նկարագրելով «Հրէից
Թագաւորին» ազդելիք խուճապը: Երու-
սաղէմի քահանաները կը խլրտին նեն-
գաւոր սպառազինութեամբ մը. Հերով-
դէս կը խռովի, կը դաւադրէ. մանուկ-
ներ կը կոտորուին. Հռաքելի լացին
ձայնը կը լսուի Հռամայէն. սարսափ,
փախուստ կը յաջորդեն իրարու, Էմաւ-
նուէլի կեանքը փրկելու համար: Երկ-
րորդը սակայն՝ ծիծղուն դաշտ մը կը բա-
նայ մեր առջեւ, ո՛չ թէ մէկ աստղի,
այլ համակ աստեղազարդ երկինքին ներ-
քեւ, ուսկից կը ծագի Աստուծոյ փառ-
քը. հրեշտակ մը՝ յետոյ հրեշտակներ

կ'երեւին. անոնց երգը կը լսուի ըարձ-
րերէն. «մեծ ուրախութիւն» աւետող
ձայները խաղաղութեան՝ հաճութեան
կամ յօժար կամքի պատգամը կը հնչե-
ցընեն երկրի ու մարդկութեան ականջին.
հովիւներ իրենց հօտերուն պահպանու-
թիւնը թողած՝ կը վազեն կուգան ողջու-
նելու Փրկիչը կամ Օծեալ Տէրը, ու
կ'օրհնեն զԱստուած: Ո՛չ մէկ գողացող
սպառնալիք նորածին Մանկան որբանին
մօտ: Ծնողական գործվանքով կը տար-
ուի ան իր Հօր տունը, ուր մարգարէու-
թիւններ կը խօսուին, և յետոյ դառնա-
լով Գալիլիա՝ կ'աճի, կը զօրանայ լի ի-
մասութեամբ: Այս երկրորդ ներկայացու-
մը՝ ուր հաւանական վտանգի մը հնչը-
նուքը չզգացուիր բնաւ՝ անուշ մթնո-
լորտ մը շնչել կուտայ մեր հոգիներուն,
և այդ հմայքով կը փոխադրէ զմեզ դէ-
պի այն վայրը՝ ուր Աստուածպաշտու-
թեան խորհուրդը պիտի թրթռար: Ի՛նչ
ձեւով ալ տրուին մեզի Աւետարանական
պատմութեան այդ նորընծայ գրուագնե-
րը, մեր հաւատքն այն է որ՝ երկրի վը-
րայ «մարմնով» երեւցող Աստուծոյ Որ-
դին փառքերով վերացաւ դէպի եր-
կինք:

Դուք որ այս հաւատքն ունիք և
կը պահէք զայն, եկէ՛ք ձեր երկիւղած
էութեան խորերէն երգելու, Ս. Ծնընդ-
եան Տօնին առթիւ, Հայ Բերթողին Օրհ-
նութեան սա սրտառուչ հրաւերը.

« Խորհուրդ մեծ... »

Որդիք մարդկան, օրհնէցէ՛ք, զի
վասըն մեք մարմնացաւ:

Բ.

« ԱՐԴԱՐԱՑԱԻ ՀՈԳԻՈՎ »

Յիսուսի հոգին բնազանցական նշանակութեամբ կամ դաւանաբանական բացատրութիւններով պիտի չմեկնենք, այլ պիտի ուզենք հասկնալ զայն իբրեւ միութիւնը կամ արտադրոյթը իր հրաշալի անձին։ Ինքն այդ հոգիով մարդկային ստոյգ գիտակցութեան արժէքը բարձրացուց գերազանցօրէն, ներշնչեց մեզի մեր փրկութեան խարիսխն եղող հաւատքը, և հոգեւոր զիւցազնութեան մը անփշրելի զէնն ու զրահը հագցուց մեզի։ Արդ, այն հոգին՝ որով արդարացաւ իր աշխարհի կարճ կեանքը երկրի վրայ՝ սա հզօր համոզումը ներշնչեց մեզի՝ չզատուիլ իր սէրէն, ինչ չարիքներ ալ թէ սպառնան մեր գոյութեան ու վտանգեն զայն։

Աւետարանական պատմութեան բոլոր տուեալները, որոնց իրաւունքը սուրբ է մեզի համար, կը հաստատեն թէ Քրիստոսի հոգին անուշահոտ օծումը եղաւ ապականած մարդկութեան, աստ-

ուածախառն շունչ մը՝ որ թափանցեց քայքայուած ընկերութեան մը խոնարհագոյն այն խաւերուն մէջ, ուր անիրաւուած աղքատներ կային, ուր վիրաւից ու սգաւոր սիրտեր կը հեծկլտային, ուր գերիներ կային ամբարիշտ լուծեչու տակ գրաստացած, ուր լոյսի կարօտ կոյրեր կը խարխափէին թանձրացած մութի մէջ. այդ բոլոր դժբախտներուն նոր թուական մը աւետեց Ան, արեւափառ չքեղութեամբ տօնելու համար Աստուծոյ հաճելի «տարեկան»ը (Եսայի ԿԱ. 1)։

Անողորմ ու անզգայացած սերունդներու դէմ դատապարտութեան վճիռ մը արձակելու բարոյական արիւթիւնը բաւական պիտի չըլլար թերեւս որ հոգիովն արդարանար երկնաւոր Վարդապետը, եթէ ընկերային այդ յեղաշրջումի ձեռնարկը վրիպէր հասնելու իր բարձրագոյն նպատակին, այն է՝ տիեզերական ու հասարակորդ եղբայրութեան մը սկզբունքը տարածել մարդոց մէջ, և զանոնք աստուծոյ որդիներ ընել երկնքի թագաւորութեան համար։

Եւ ահա իրական արդիւնք մը պատկեց Յիսուսի կոչումն յաւիտենապէս։

Լա՛ւ եւս սակայն ճանչնալու համար իր հոգին՝ որով արդարացաւ ան,

3895-89

պէտք ունինք աւելի մօտէն դիտելու անոր անհատնում ճառագայթումները՝ որոնցմով կը լուսաւորուի մեր ներքին աշխարհը: Ո՛չ միայն Աստուածաշտուութեան երկիւղած զգացումն ու խորհուրդը կ'ունենանք իրմով, ո՛չ միայն իմաստութեան ու շնորհներու, ճանաչումի և զօրութեան սերմերը կ'աճին մեր մէջ իր անստուեր նայուածքին ջերմութեամբը, այլ եւ սիրոյ եւ ներողութեան, գութի եւ զոհաբերումի կամքը կը պատրաստուի մեր տկար մարմնին մէջ: Իրմով հակառակորդներ կ'ըլլանք փարիսեցիական ամէն բարոյակերպ կեղծիքներու, սուտ պերճանքներու, փառամոլ ու բռնաւոր ձգտումներու, անմիտ վերէժխնդրութիւններու. եւ տակաւին ինչե՛ր իր հոգին կը խօսի մեզի, հոգիով զմեզ արդարացնելու համար:

Գիտենք թէ մարդիկ շատ անգամ իրենց մոլար դատումներովն ու անձնապաշտ յօժարութիւններովը կը շինեն հոգի մը իրենց հաշույն. անով կը շարժին, կը վճռեն, կը պարծին ու կը գործեն, կարծելով տէր ըլլալ բացարձակ ճշմարտութեան մը՝ որ գուցէ ուրացումն է յայտնի ճշմարտութիւններու: Այնպիսիներու համար կ'ըսէ Յիսուսի հոգին,

«Ձէք գիտեր թէ ի՛նչ հոգիի կը ծառայէք դուք», ինչ որ ըսաւ իր երկու աշակերտներուն՝ երբ անոնք երկինքէն իջնելիք կրակի մը պատուհասովը կ'ուզէին պատժել Սամարական գիւղի մը բնակչութեան նախատալից մերժումը իրենց Վարդապետին հանդէպ (Ղուկ. Թ. 55):

Ձենք վարանիր ուրեմն՝ յայտարարելու թէ աստուածային իմաստութիւնն է որ կը պահանջէ մեզմէ՝ արդարանալ մեր նմաններուն մէջ. չթոյլատրել որ մեր ճակատագիրը խաղալիք դառնայ մեր հակումներուն կամ հպարտ թելագրութիւններուն՝ իբրեւ թելերու, որոնք որպէս թէ կը զսպանակեն մեր բանական ամբողջ գործունէութիւնը, բայց չեն կրնար երաշխաւորել հոգիին ազնուացումն ու ազատագրութիւնը յաւիտենական կեանքի մը համար: Իրաւ է որ մարդկային իմաստութիւնն ալ իր գիւտերովն ու միջոցներովը, իր օրէնքներովն ու պարտադրութիւններովը կրցած է և կրնայ, բարեպաշտական միտքերէ անկախաբար, քաղաքակրթութեան մը բարիքներուն տնտեսութիւնը վարել ու արդիւնաւորել՝ բայց մեր մարմնաւոր պէտքերուն մէջ կ'ամփոփուի ան առաւելապէս, անտարբեր մնալով հոգիով ար-

դարանալու այն վեհ սկզբունքին, որ աստուածապաշտութեան խորհուրդին էական արտայայտումն է հաւատացեալներուն համար:

Չմոռնանք նաեւ որ աշխարհիկ փորձառութիւններու շնորհիւ մեր մտքին վայելած հաճոյքները՝ ո՛րքան ալ նուիրական համարուին՝ իւրական պաշտօն մը չունին մեր հաւատքը ամրացնելու կամ խախտելու. և սակայն, ինչպէս որ դիւցազնի մը պէտքը կ'ըգտնէր ռազմադաշտի մը վրայ՝ մեր երկրաւոր կեանքը ապահովելու յոյսերով, ա՛յնչափ և աւելի պէտք ունինք հոգեւոր պատերազմին մէջ մեզի հետ ունենալու մեր «հաւատքին զօրագլուխը», մեր Տէրը:

Մանաւանդ սորվինք իրմէ՝ բարի և ուղիղ հոգիով արդարացնել մեր մոեղէն և երկրաւոր ծնունդը:

Գ.

« ՅԱՅՏՆԵՑԱԻ ԶՐԵՇՏԱԿԱՅ »

Երբ տօնական օրերը կ'անցնին և աստուածապաշտութեան խորհուրդը փառաբանող հրեշտակներու ձայնն ու երգերը կը դադրին, հաւատացեալը, որ կը պահէ անոնց թրթռացումը իր գիտակցութեան խորքերուն մէջ, պահ մը ինքզինքը մինակ գտնելով այդ խորհրդաւոր լուսութեան մէջ՝ թերեւս կը հարցնէ իւրովի. Բայց ո՞վ են այդ հոգեղէն էակները՝ որոնք մեր առջեւ կը բանան աստուածային տնտեսութեան աստեղագարդ վարադոյրը, մեզի չափ խանդավառութեամբ մեր փրկութեան համար. ա՛հ, ինչո՞ւ չէ թոյլատրուած անոնց հաղորդակցիլ մեզի հետ մեր կեանքի բոլոր օրերուն մէջ. ո՛րչափ երջանիկ պիտի ըլլայինք՝ եթէ իրենց բարի պատգամաւորութեան դերը չվերջանա՛ր ա՛յդքան շուտով:— Կ'ուզենք պատասխան մը տալ այդ մասին, մեր բնաբանին իմաստը մեկնելէ առաջ:

Հին կտակարանի համաձայն՝ հրեշ-

տակները որոնք արարչութեան առաջին օրերէն Աստուծոյ գործը օրհնեցին (Յոր. ԼԸ. 7), և՛ ըստ Պողոսի՝ կը կազմեն երկընքի բովանդակ «նահապետութիւն»ը (Եփես. Գ. 15); մերթ իբրեւ աստուածային ստորոգելիքներու մարմնացումներ և մերթ իբրեւ անհատական դէմքեր կատարած են իրենց պաշտօնը Իսրայէլի ժողովրդին մէջ: Անոնց գործն ու ծառայութիւնը սակայն աւելի կը շեշտուի Նոր Կտակարանի մէջ, մա՛նաւանդ Յիսուս Քրիստոսի ծննդեան առթիւ, և կը ճանչցուին իբրեւ հրեղէն հոգիներ «որ կը ղրկուին սպասաւորելու համար փրկութիւնը ժառանգողներուն» (Եբր. Ա. 14): Այդ օրէն է որ կ'սկսի աշխարհի պատմութեան այն մեծ շրջանը՝ որուն մէջ կ'ապրինք, աւետարանական ստուգութեամբ ամրացնելով կրօնական մեր հաւատալիքներն ու համոզումները: Կ'ուզե՞ս որ Աստուծոյ հրեշտակները քզի հետ ըլլան. հերիք որ զուարթ հոգեւտեսութեամբ խոստովանի՛ս թէ անոնք իրենց թեւարկութեամբ կը հսկեն մեր գիշերներուն խաղաղութեանը՝ երբ կը հանգչինք, և թէ՛ մեր օրհասի խաւարին մէջ ալ՝ անոնք հեռու պիտի չըլլան մեզմէ, առաջնորդելու համար մեր հոգի-

ները դէպի անձանօթ լոյսը՝ որ մարմնաւոր աչքերէ կը ծածկուի յաճախ: Անհրաժեշտ է՛ ուրեմն որ այդ աներեւոյթները յայտնուին մեզի, որպէսզի մօտէն գիտնանք թէ ո՛վ կամ ի՛նչ են անոնք: Պէտք կայ նաեւ զգուշանալու հիւանդոտ երեւակայութեան մը պատրանքէն, որ չի՛ կրնար հոգեկան առողջ վայելք մը երաշխաւորել մեզի: Ուստի, առանց տարուելու տխրոյ մտայնութենէ մը, կը բաւէ որ վարուինք այն սուրբին պէս, որ երբ կարեւոր բան մը կը հարցուէր իրեն, սովորութիւն ըրած էր մէկ կողմ դարձնելու իր գլուխը, իր անտես խորհրդականէն տեղեկանալու համար՝ թէ ի՛նչ պէտք էր պատասխանել: Քու պահպան հրեշտակիդ հետ պահէ՛ դուն ալ այդ քաղցր մտերմութիւնը: Ու յետոյ, քու վերջին ժամերուդ համար ալ՝ պատրա՛ստ եղի՛ր հրեշտակներ ընդունելու ա՛յնպէս՝ ինչպէս ըրաւ Ռոթէ(*), որ իր հոգեվարքի պահուն իրեն մօտենալ ու զող ազգականներուն ըսաւ. «Լաւ է՛ որ շատ մարդեր գտնուին մահուան ան-

(*) Rothe (1799—1867), Գեիսման ասուածաբան, որչափ ազատամիտ՝ նոյնչափ բարի եւ երկիւղած:

կողինիս մօտ. տեղ չի մնար հրեշտակ-
ներուն»։ Մի՛ մոռնար նաեւ որ հրեշ-
տակները սպասաւորներն են Աստուծոյ
կամքին և ոչ թէ մեր յօժարութեանը։
Անոնք մեր Տիրոջ իսկ երկու առիթնե-
րով միայն երեւեցան. առաջին անգամ՝
քառասնօրեայ պահեցողութենէն յետոյ,
ու վերջին անգամ ալ՝ իր տագնապի
գիշերուան մէջ (Մատթ. Դ. 11 և Դուկ.
ԻԲ. 43)։

Անցնինք այժմ մեր առաջադրած
կէտին բացատրութեանը։ Թերեւս «յայտ-
նեցաւ հրեշտակաց» տողիկը գծուարու-
թիւն մը առթէ հարցասէր մտքի մը՝ որ
պիտի խորհի. եթէ Աստուծոյ Որդին կամ
Բանը, ըստ Աւետարանին, «Ակիդքէն էր,
և Աստուծոյ հետ» (Յովհ. Ա. 1), ի՞նչ-
պէս հրեշտակները անգիտակ կրնային
ըլլալ անոր գոյութեանը, ու ա՛յն ատեն
միայն կը տեսնէին զինքը՝ երբ մարմին
կ'առնէր ան։ Յիշէ ինչ որ ըսաւ Տէրը.
«Ձի ծառայն ո՛չ գիտէ զի՛նչ գործէ Տէրն
նորա» (Յովհ. ԺԵ. 15), ու հաւատա-
լով նախախնամական իրերու ճշմարտու-
թեանը՝ աստուածապաշտութեան խոր-
հուրդին առջեւ խոնարհէ նոյն այն եր-
կիւղածութեամբ՝ որով Առաքեալը «յա-
ւիտենական ժամանակներէ ի վեր ծած-

կուած այդ խորհուրդին յայտնութիւնը»
ողջունեց (Հռ. ԺԶ. 25)։ Ձենք զարմա-
նար ուրեմն՝ եթէ ծառայ-հրեշտակնե-
րէն սքողուած մնաց աստուածային այդ
գաղտնիքը։ Կրնանք սակայն, ընդլայնե-
լով խօսքին իմաստը, հասկնալ նաեւ՝
թէ հրեշտակները մարդեղութեան խոր-
հուրդն ըմբռնեցին, երբ շնորհուեցաւ ի-
րենց տեսնել Փրկչին կեանքն ու գործե-
րը, մահն ու յարութիւնը, և այդ ամէ-
նուն փառաւոր արդիւնքը երկրի վրայ
ու երկնքի մէջ։

Աւելորդ չենք համարիլ անցողակի
դիտել տալ նաեւ՝ թէ այդ յայտնութեան
մէջ, որմէ մարդիկ միայն օգտուեցան,
կրնար բան մը պակսիլ, եթէ տեղի չու-
նենար հրեշտակներու երեւումը, այս-
ինքն՝ եթէ անմարմին սուրբերու կեն-
դանի շունչը չխառնուէր մեր քրիստո-
նէական մտածումներուն, ու չհաստա-
տէր մեր հաւատքը՝ թէ հոգիները պիտի
սպրին յաւիտենապէս, ինչպէս հրեշ-
տակները։ Միայն Սաղուկեցին էր որ իր
ուսումնասիրած Գիրքին հակառակ՝ կը
մերժէ անոնց գոյութիւնը, և իբրեւ հե-
տեւանք այդ վարդապետութեան՝ կ'ու-
րանար նաեւ հոգիներու աշխարհը (Գործք.
ԻԴ. 8)։

Դ.

« ԲԱՐՈՋԵՑԱԻ Ի ՇԵՔԱՆՈՍՍ »

Աւետարանի արագ արագ ծաւալու-
մը մարդկութեան մէջ՝ այլեւս իրակա-
նութիւն մըն էր, ու Առաքեալը իր խան-
գավառ նայուածքովը կը յառի այն ըն-
դարձակ հորիզոնին՝ ուր Պատմոսի աք-
սորականն ալ իր մենաւոր կզգիէն՝ կը
գիտէր հրեշտակի մը թեւերուն վրայ
հանգչող յաւիտենական աւետարանին
թռիչքը բոլոր ազգերու և լեզուներու
մէջ (Յայտ. ԺԴ. 6)։

Անոնք որ հեթանոս էին՝ անհազորդ
մնացած ըլլալով Հին Ուխտի յայտնու-
թեան, պիտի ընդունէին Նոր Ուխտի
յայտնութիւնն ու լոյսը, հրաժարելով
անօգուտ պաշտամունքի սայթաքումնե-
րուն, որոնցմով կարելի էր ո՛չ մօտե-
նալ կրօնական ճշմարտութեան, և ոչ
ալ նորոգ խիղճ մը արթնցնել թմրած
ու քայքայուած հոգիներու մէջ.— Պա-
րագան տարբեր էր գրեթէ Հրէին հա-
մար ալ, վասնզի նիւթական զոհերու և
պատարագներու մեքենական մատու-

ցումը այլեւս պիտի չկրնար լաւագոյն
գիտակցութեան մը կատարելութիւնը ե-
րաշխաւորել թէ՛ քահանային և թէ՛ Ժո-
ղովուրդին համար (Եբր. Թ. 9),

Առաքելական դարու այդ օրերուն
մէջ քաղաքացաւ ուրեմն Յիսուսի երե-
ւումն ու փառաւորումը, բայց աստ-
ուածպաշտութեան խորհուրդին սքանչե-
լիքը լսող այդ ազգերուն մէջ հաւասա-
րապէս չներգործեց աւետարանական
վարդապետութիւնը. ոմանք մանանխի
առականոր հատին նման ծառի մը ուռ-
ճացումը տուին անոր, և ոմանք մեծ
Սերմնացանին սերմերը չկրցան բեղմնա-
ւորել պարարտ հողի մը վրայ։ Բազմա-
գիւմի էին նպաստաւոր կամ աննպաստ
տրամադրութիւնները, որոնց մասին տե-
ղը չէ հոս խօսիլ։ Այս պահուս մեզ հե-
տաքրքրող կէտն է պատմական այն ե-
ղելութիւնը՝ որ տեղի ունեցաւ երկրա-
գունդին վրայ՝ քրիստոնէական քարո-
զութեան շնորհիւ՝ Տիրոջ վերացումէն
յետոյ անընդմիջաբար։ Ուրեմն այն հե-
թանոսները, որոնց մէջ ցրուած հրէա-
կան գաղութներ կային, ըլլայ արեւ-
մուտքի՝ ըլլայ արեւելքի մէջ, կամ՝ Ս.
Գիրքով ծանօթ աշխարհներու բնակչու-
թիւնները կանչուեցան աշակերտութեան,

ինչպէս հրամայած էր Տէրը իրեններուն (Մատթ. ԻԸ. 19): Ոչ ոքի համար մեկնութեան չի կարօտիր տէրունական այգընդարձակ պատուէրը և անոր գործադրութիւնը, ու հարկ չի կայ վերլուծելու զանազան ժողովուրդներու մօտ, պատմութեամբ կամ աւանդութեամբ պահուած պայծառ կամ աղօտ ցուցումները Առաքելութեան հետքերուն վերաբերմամբ. վասնզի նպատակ չունինք քրիստոնէական նորակազմ եկեղեցիներու գործարանաւորութեան աճումը կամ նուազումը նկատի առնելու այս կամ այն վայրերու մէջ: Մեր համոզումը ա՛յն է միայն՝ ինչ որ էր Առաքեալինը՝ թէ Աւետարանը քաղուեցաւ ազգերուն: Շատերու անծանօթ չեն արդէն՝ անոր տարածման պարագաները հռոմէական կայսրութեան սահմաններուն վրայ, ուր Պօղոս և իր գործակիցները գերադանց արդիւնաւորութեամբ կատարեցին իրենց պաշտօնը՝ մինչեւ պետութեան մայրաքաղաքը մտնելով, թէպէտեւ շատո՛նց իսկ կազմուած եկեղեցիի մը հիմը դրուած էր հոն:

Միւս կողմէն հեռաւոր արեւելքը ե՛ւս աւելի լայն ասպարէզ մը պիտի բանար Առաքեալներուն, որոնք վերնատան

մէջ առիթ ունեցան՝ լեզուախօսութեան հրաշքին օրը՝ իրենց մօտ տեսնելու Պարթեւաց՝ Մարաց և Իւամացոց աշխարհներէն՝ ինչպէս նաեւ Միջագետքէն, եւայլն, Պենտեկոստէի տօնին համար եկող հրեայ ուխտաւորները, իրենց նորահաւատներովը (Գործք. Բ. 9—11): Հոս կանգ կ'առնենք պահ մը, վասն զի ընթերցողը անձկութեամբ մը պիտի հարցնէ թէ՛ ինչո՞ւ աշխարհագրական կարգի մը համաձայն՝ յիշատակուած չէ Հայոց աշխարհը՝ ուր հրէական դադութներ ալ չէին պակսեր. ինչո՞ւ մոռցուած է Մենզոց Գիրքով (Ը. 4) յաւերժացած և պատմական ու մարդարէական գլուխածքներով (Դ. Թագ. ԺԹ. 37. Երեմ. ԾԱ. 27) հռչակուած Արարեսեան երկիրն ու ժողովուրդը: — Այդ հարցումին գոհացում մը տալու համար կը փութանք պատասխանել՝ թէ խնդիրը լուծուած կը համարինք ինքնին ա՛յն սրբագրութեամբ՝ զոր Տերտուղիանոս (Բ. դար) և Օգոստինոս (Դ. դար) ըրած են՝ Գործք Առաքելոցի ցուցակին մէջ նշանակուած *Judaea* (Հրէաստան) կարգաւով *Armenia* (Հայաստան). և զեռ մինչեւ հիմա զարմանալի կը թուի Ս. Գրոց Մեկնիչներուն՝ թէ հոգ ի՞նչ գործ ունի «Հրէաստան»ը

երբ Հրէաստանի մէջ էր որ տեղ իկ' ունե-
նար օրուան հրաշքը: — Անցնինք մեր
նիւթին: Առաքեալներուն մեծագոյն մա-
սը գէպի Արեւելք ուղղեցին իրենց քայ-
լերը. այդ ճամբան աւելի դիւրին էր
և յանկուցիչ. այդ ճամբէն մանաւանդ
եկած էին Մոգերը Յիսուսի խանձարուը-
քին մօտ՝ խորհրդաւոր աստղի մը ա-
ռաջնորդութեամբը, մինչդեռ Արեւ-
մուտքի գիտուններն ու կախարդները
դեռ կը խորդային: Ասորիք, Միջագետք,
Պարսիկք, ինչպէս նաեւ Հայք, առին
ապահովապէս փրկութեան աւետիսը, ու
երկոտասանից խումբէն մին՝ շողացուց
մեր հեթանոս հայրերուն աչքին երկին-
քի թագաւորութեան մարգարիտը, հա-
ւանաբար անցնելով երկրին հրէական
գաղութներէն (Վան, Վաղարշապատ,
Արտաշատ, Եւայլն), և հուսկ ուրեմն
նահատակուելով Արտազի մէջ Սանատը-
րուկ հայ իշխանէն՝ անոր Սանդուխտ աղ-
ջըկան հետ: Անցողակի դիտել կուտանք
որ, եթէ չենք սխալիր, ա՛յս էր Հայոց
եկեղեցիին հնագոյն աւանդութիւնը, որը
սակայն գրաւոր յիշատակարանի մը պա-
կասութեան երեսէն և մանաւանդ համա-
նունութեան կնճիռի մը հետեւանքով
(Թագէոս, Ադգէ=Թագէոս) Ասորական

ւանդութիւններու հետ խառնամանուե-
ցաւ մեր միամիտ և ասպժաման գրող-
ներուն գրչին տակ:

Անգամ մըն ալ դառնանք Առաքեա-
լին, իրեն հետ վստահաբար կրկնելու
համար՝ թէ աստուածպաշտութեան մար-
մնացած խորհուրդը քառողութեցաւ ազգե-
րուն: Պատմութեան կամ աւանդութեան
վկայութիւններէն շատ վե՛ր է մեզի հա-
մար Պօղոսի այդ վկայութիւնը. ու կը
սիրենք համոզուած մնալ՝ թէ այդ հեթա-
նոս ժողովուրդներուն մէջ կայինք մե՛նք
ալ, Բրիստոնէական Եկեղեցիի հաստա-
տութեան առաջին օրերէն իսկ:

Ե.

« ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԵՂԵՒ ԱՇԽԱՐՀԻ »

Ինչ որ էր Պօղոսի յայտարարութիւնը՝ նոյնը եղաւ նաեւ Եկեղեցիի Հայրերունը դրեթէ առանց բացառութեան՝ թէ Աւետարանի խօսքերը լսուեցան ամէն կողմ, ու բազմաթիւ ազգեր հաւատացին Յիսուսի: Առաքելական գործունէութեան արդիւնքը գաղտնիք մը չէ այլեւս՝ անով որ Հեթանոսութիւնը իր ամօթալի տկարութիւնը յաղթահարուած կը գտնէր նոր ուսուցումին մաքրագործ ու կաղզուրիչ բարոյականէն, և բազմաստուածեան մտացածին ցնորքները պիտի ցնդէին աստուածպաշտութեան խորհուրդին պատմական և իրական ապացուցութեան ճառագայթումէն՝ որ դուրս բերելով մարդկային գիտակցութիւնը իր դարաւոր խարխափումներէն՝ պիտի զըւարճացնէր զայն պայծառ արշալոյսի մը ծագումովը:

Այդ նորոգ յայտնութեան պէտքը սակայն՝ ի հարկէ միեւնոյն ուժգնութեամբ չէր զգացուեր անձնիւր ժողո-

վուրդի և անոնց ընկերային կամ կրօնական դասակարգերուն մէջ, ինչպէս ակնարկնցինք քիչ առաջ. վասնզի աշխարհի պատրանքներէն շացող մեծամեծները, մտքի խաբկանքներէն մոլորող իմաստունները, իրենց պաշտօնին կախարդանքէն ու դիրքին շահագործումներէն մագնիսացած քուրմերը, և դեռ ի՛նչ թաքուն թշնամութիւններ պիտի կրնային սպառազինուիլ քրիստոնէական վարդապետութեան դէմ՝ որ արհամարհուած աղքատներուն սրբազան իրաւունքը կը պաշտպանէր, աստուածային իմաստութեան մը լուծին կը խոնարհեցնէր խորհողներու ամբարտաւանութիւնը, ու սնոտի պաշտելութեան տեղ կը կանգնէր ճշմարիտ երկրպագութեան սեղանը: Դիւրին չէր անշուշտ խայտառակել ու խորտակել այդ բոլոր դարանակալ ուժերը մէկ օրէն միւսը. և սակայն ա՛յդ եղաւ Աւետարանին յաղթանակը, երբ աւխարհ հաւատաց Յիսուսի:

Հոս անօգուտ չ'ըլլար թերեւս՝ ծանօթ կրօններու նախապատրաստութեանց կարգին՝ գիտել տալ նաեւ կրօնական այն իմացումը, որ պիտի կրնար ոչ նուազ նպաստել «սպասուած» փրկչի մը գաղափարին ընդունելութեանը: Պէտք է յիշել

ուրեմն՝ ո՛չ միայն արեւմտեան հին խորհրդաօճեքում մէջ սաղմունք միաստուածեան հայեցողութիւնը կամ հրէական դադութներու շնորհիւ աւելի համոզկեր ընդմտումով մը հեթանոս ազգերու փոխանցուած միեւնոյն վարդապետութիւնը՝ որոնք գետին մը պատրաստած էին «անծանօթ Աստուածը» ճանչցնելու, այլ և — հրէականէն անկախ — ա՛յն հաւատալիքը՝ որ կ'ընդունէր միջնորդ էակի մը գերբնական երեւումը երկրի վրայ, զո՛ւր ջանալով մարդուն ինքնաբերական հաւատքը պսակաւորել օժանդակութեամբը աստուածային յայտնութեան մը, որ երկրաւոր ու երկնային իրերամերժ աշխարհները պիտի կրնար միատարրել կրօնական ներքին խառնումով մը, մեղքը ջնջելու, և յաւերժացնելու համար մարդկութեան երազած երջանիկ թուականը: Փրկագործութեան և միջնորդի այդ ակնկալութիւնը պիտի գիւրացնէր անշուշտ այս կամ այն ժողովուրդներու մօտ Աւետարանին մուտքը:

Ըսենք նաեւ՝ որ նախաքրիստոնէական կրօններու այն շրջանին մէջ՝ ուր աստուածները մարդ կ'ըլլային ու մարդերն ալ աստուածներ, կային տարակուսող միտքեր որ կը խորհէին՝ թէ այդ

կրկին ազգակները պիտի չկրնային հիմնաւորել հաստատուն հաւատք մը, ցորչափ հրաշապատում կեղծիքներէ ծնունդ առած այլանդակ առասպելներու կուտն ու խառնակոյտը վրիպեցնէին աստուածպաշտութեան ոգին, և ցորչափ միեւնոյն կրօնքէն բխէին երկու աղբիւրներ, մին դառն և միւսն անուշ. հակօրինութիւն մը՝ որուն կենդանի պատկերը կը նկարէր Պրոդիկոս առակաւոր այն պատմուածքովը՝ ուր մարդկային առաքինութիւնն և իմաստութիւնն անձնաւորող աստուածուհի մը մէկ կողմէն, և միւս կողմէն՝ անպատկառ վայելքներու հրապոյրը ցուցադրող դիցուհի մը՝ երկուքի կը բաժնէին Հերակլէսի մը կորովի կամքը, վըտանդաւոր կռիւի մը մատնելով զայն, և խել տալով իրմէ այն խորունկ հաւաչքը՝ զոր Առաքեալը միայն պիտի կրնար բանաձեւել սրտառուչ բացադանչութեամբ մը. «Այր մի տառապեալ եմ ես, ո՞վ ապրեցուցէ զիս ի մարմնոյ աստի՛ մահու» (Հռ. Է. 24):

Ձերժ մնալու համար այս դժբախտ երկուութենէն, արեւելքի հին կրօնքներն ալ, զոր օր. Զրադաշտականութիւնը, յունական խորհրդատոներու ստուերազրածին նման՝ ազաւարաւի միջնոր-

դուծիւնը սեւեռանք մը ըրած էին իւրենց, և կը յաւակնէին վերջնականապէս լծորդել մարդը Աստուծոյ հետ: Նոյն Հաւատալիքն ունէին մեր հայրերն ալ իւրենց Արտաւազդովը՝ որուն կ'սպասէին անձկութեամբ: Այդ անմահ Ոգին, զոր դեւերը բանտարկած էին, օր մը խզելով իր շղթաները՝ պիտի տիրէր աշխարհին: Եղնիկ ճշգրտիւ կը պարզէ հայկական այդ զրոյցին որոշ նշանակութիւնը՝ համեմատելով հրէից մեսիական ակնկալութեան հետ(*): Ըստ այսմ ազատարարի մը մասին Հայոց ունեցած հին հաւատքը՝ ընդունակ կ'ընէր զիրենք մօտ երթալու Յիսուս Բրիստոսով իրականացած փրկութեան, և տատամոտ զրոյցը կը փոխարկուէր ստոյգ դաւանութեան մը:

Այսպէս կամ այնպէս, աշխարհ հաւատաց Յիսուսի. ճշմարիտ փրկութեան միջնորդին բացած ճամբան առաջին օրէն ընտրեցին մեր նախահայրերը, և մեր եկեղեցական աւանդութիւնն ալ կը հաստատէ՝ թէ այդ ճամբուն սկիզբը՝ որ տա-

կաւին կ'երկարի մեր կեանքին բովանդակ նահատակութեան գնացքովը՝ արիւնի կարմիր հեռքեր կը նշմարուին քրան դարերու հեռաւորութենէն. — որովհետեւ հաւաստեցինք Յիսուսի, «գերազանց Ուխտի մը «միջնորդին» (Եբր. Ը. 6):

(*) Հոս տեղը չէ խորքալի խորեմացիով աւանդուած Արտաւազդեան զրոյցը, ուր քրիստոնէական մտայնութեամբ խեղակերպուած կ'երեւի հեթանոսական ազատաբարի դերը:

2.

« ԵՒ ՎԵՐԱՑԱԻ ՓԱՌՕՔ »

Ո՛րեւէ կեանք՝ որ գերազանցապէս
կը նուիրուի մարդկային իրական պէտ-
քերու գոհացումին կամ քաղաքակր-
թութեան զարգացումին՝ յարգանքի կամ
տեսակ մը պաշտամունքի առարկան
կ'ըլլայ երախտաւորեալներուն համար։
Սակայն անհատական այդ կախարդանքը
չի դիմանար երկար ատեն. վասնզի ի-
րարու յաջորդող հանճարներու գործու-
նէութեան շնորհիւ հետզհետէ կը լեցուի
նախորդներու թողած թերին, որով և
իւրաքանչիւր աշխատանքի բաժին սահ-
մանուած է խառնուելու զանգուածա-
յին ամբողջի մը հետ՝ որ գուցէ ամբող-
ջանալիք չունի բնաւ։

Մեր այս հասարակ փորձառութենէն
կը տարբերի սակայն այն երեւոյթը՝ ու-
րուն հանդիսատես կ'ըլլանք Աւետարա-
նի յայտնութեամբը։ Յիսուսի կեանքն
ու օրինակը, խօսքն ու գործերը մէկ
անգամով միայն կը յաջողին ստեղծել
այն հոգեկան աշխարհը՝ ուր ճշմարիտ

աստուածապաշտութեան խորհուրդը կը
գտնէ իր բացարձակ լրումը, միշտ նո՛յն
պահելով իր խորքը, որուն վրայ նոր
բան մը չեն կրցած աւելցնել քրիստո-
նէական մշակութեան և մտածութեան
դարաւոր արդիւնքները։ Կրօնական կա-
տարելութեան այդ վայելքն ըմբոշխնող
հոգիները, առաքեալներու նման, եր-
կիւղած ու սրտատրոփ յափշտակու-
թեամբ մը կը սիրեն երկրպագել այն
փառքին՝ որ կառքն եղաւ Յիսուսի վե-
րացումին գէպի երկինք։

Այդ երկինքի թագաւորութեան խոր-
րագոյն հիմերը դրուած էին արդէն ա-
նո՛նց սրտին մէջ՝ որոնք իրենց սրբազան
պարտքը կատարեցին Նոր Ուխտի որդե-
գրութիւնն հռչակելով ամենուրեք։ Տի-
եզերական այդ հաւատքի հրաւերին հա-
մաձայն՝ հարկ էր որ գիտակից գրկա-
խառնումով մօտենալին իրարու հրեան
ու հեթանոսը, գերին ու աղնուականը,
բարբարոսն ու Սկիւթացին (Կող. Գ. 11).
ալ քակուած էր բաժանումի միջնորմը։
մէկդի գլորուած էր գայթակղութեան
վէմը թաւալումովը գերեզմանական այն
քարին՝ որ քիչ օրերու համար միայն
ծածկեց Յիսուսի արիւնլուայ մաքմինը։
Է՛հ, ալ մեռած մը չէ՛ր ան իրեններուն՝

ինչպէս և շատերուն համար, ու պիտի վերանար իր Հօր աջ կողմը, հոն դնելու համար իր յաւիտենական աթոռը, ամէն անցաւոր ու ստուերակերպ իշխանութիւններէ վեր, հաւասարապէս արհամարհելով Դաւթի գաւազանն ու Դիոսի գահը:

Բովանդակ քրիստոնէութեան համոզումը այս մասին՝ համազօր էր և է՝ Պետրոսի այն դաւանութեան, որուն համաձայն՝ զարդարուն առասպելներու խաբկանքը դոյութիւն չունէր Աստուծոյ Որդւոյն զօրութեանն ու մեծութեանը մէջ (Բ. Պետր. Ա. 16): Ըսէ՛ք, ի՞նչ աւելի արդար քան վերացումը անո՛ր՝ որ Աստուծոյ արքայութեան ու արդարութեան ջահը փոխանցեց մեզի. անո՛ր՝ որ իր Հօր տան մէջ օթեւաններ խոստացաւ մեզի. անո՛ր՝ որ քաղցր լուծմը դնելով մեր վրայ՝ տաժանակիր խաչը չալկեց իր ուսին. անո՛ր՝ որ դէպի կորուստ առաջնորդող լայն արահետին մօտ կեանքի նեղ դուռը ցոյց տուաւ մեզի. անո՛ր վերջապէս՝ որ յաւիտենական ճշմարտութիւններու գանձարանը բացաւ մեզի ա՛յնքան մեծ վայելչութեամբ ու աննախանձարար: Պէ՛տք էր, այո, պէտք էր որ ան յաղթահարէր չարիքն ու մահը՝

իր բարի և անմահ հոգիովը: Հաւատացէ՛ք այս իրաւագատ փոխարինութեան՝ դուք որ հաւատացած էք իր Աւետարանին, և ամէն առիթներով ձայնակցեցէ՛ք այն ցնծութեան աղաղակին՝ զոր Հայոց եկեղեցին կ'արձակէ իր կուրծքէն՝ իր Սրբութեան երգերէն մէկուն մէջ՝ փոխ առնելով առաքեալին տողերը. «Ո՞վ է որպէս Աստուած մեր... Հաւատարիմ եղել աշխարհի եւ համբարձաւ փառօք»:

Մեր Տիրոջ փրկագործ տնօրինութեան վերջին հրաշքը զարմացուց նաեւ հրեշտակները, ինչպէս լը նկարագրուի Համբարձման տօնին յատկացուած շարականներէն մէկուն մէջ: Դիտել տըւինք կանխաւ՝ թէ այդ հոգեղէններէն զանիսուլ էր մնացած աստուածաշնորհութեան բուն խորհուրդը. ու հիմա է որ անոնք կը պատրաստուին ընդունելու պսակաւոր Յաղթականին մուտքը վերին աստիճաններու վրայ՝ որ Աստուծոյ կը տանին: Անոնք անթարգմանելի հիացումով մը կը հարցնեն իրարու. «Ո՞վ է սա որ հրեղէն անդրուարով կուգայ մեզի»: և ուրիշներ կը պատասխանեն. «Տէրն է փառաց, աշխարհի փրկիչը. բացէ՛ք մշտնջենաւոր յարկերու դռներն անոր առջեւ»: Այս շքեղ տեսարանադրու-

Թիւնը աստուածային թատերաբեմին վրայ կ'այլալէ մեր ներքին զգայու-
թիւնը: Այլ ո՞վ կրնայ լուեցնել իր մէջ
այն երկնահնչիւն ձայները՝ որ երբեմն
երկրի վրայ լսուեցան Ծննդեան մութ ու
անշուք այրին մօտ, ու հիմա անսահման
բարձունքի մը վրայ կը թնդան վերըս-
տին, հոն փոխադրելու ատեն Յիսուսով
կենդանադրուած «փառք»ը, հաստատ-
ուած «խաղաղութիւն»ը և յաւերժացած
«հաճութիւն»ը: Չեմ երկբայիր. այս հա-
ւատքը մե'րը պիտի ըլլայ միշտ՝ եթէ մեր
ալ խանձարուրին վրայ ճառագայթէ այն
աստղը՝ որմէ համաստեղութիւններ կը
ծնին, եթէ անուշ շունչ մը առաջին օ-
րէն լսեցնէ մեզի այն երգը, որ յետոյ
պիտի ըլլայ «Ծովերու և որոտման հզօր
ձայներով եղանակուած ալելուիան»
(Յայտ. ԺԹ. 6), և եթէ հողիով սրբուած
գիրկ մը գգուէ մեր մանկութեան վայր-
կեանները՝ որոնցմով պիտի պատրաս-
տուի հոգեհորդ հանգիստը մեր անձե-
րուն (Մատթ. ԺԱ. 29): Զանաք տի-
րապէս թափանցել ուրեմն Աստուած-
պաշտութեան մեծ Խորհուրդին՝ որ Յի-
սուսով յայտնուեցաւ մեզի:

Վ Ե Ր Զ

ԿՐԾՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Ա.— ԳՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ, Բաբգէն Կա-
քով իկոս: Գիմ՝ 12 Ֆրանկ:

Բ.— ԿՐԾՆՔ ԵՒ ԿԵԱՆՔ, Բիւզանդ Ե-
լիսեան: Գիմ՝ 15 Ֆրանկ:

Գ.— ԴԱՍԵՐ ԱԻԵՏԱՐԱՆԷՆ, (Առաջին
Շարք), Բաբգէն Կաքով իկոս: Գիմ՝ 15 Ֆր.:

Դ.— ՓՈՔՐԻԿՆԵՐՈՒ ԺԱՄԱԳԻՐԲԸ:
Գիմ՝ 2 Ֆրանկ:

Ե.— ԾՆՆԴԵԱՆ ՔԱՐՈՁ ՄԸ, Եղիշե
Արքեպս. Դուրեան: Գիմ՝ 2 Ֆրանկ:

Զ.— ԴԱՍԵՐ ԱԻԵՏԱՐԱՆԷՆ (Երկրորդ
Շարք), Բաբգէն Կաքով իկոս:
Գիմ՝ 20 Ֆրանկ:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0158610

ԴԻՆ 2 ՊՐԱՆԻՔ
